

Utbildningsdepartementet

Stockholm

Vår referens

Dnr

2019-03-17

Malin Pähls Hansson

U2019/04318/UH

Remissvar på promemorian: Bättre studiestöd till äldre

Företagarna har beretts möjlighet att yttra sig över rubricerat ovan och vill därför framföra organisationens kommentarer på utredningens förslag i allmänhet och bilaga 3 i synnerhet.

Företagarna företräder över 60 000 företagare i Sverige genom 250 aktiva medlemsföreningar runt om i landet. Företagarna erbjuder nätverk, kunskap och praktisk hjälp. Utöver detta ett aktivt politiskt påverkansarbete med syfte att uppnå ett bättre företagarklimat så att företagare får rätt förutsättningar ska kunna utveckla sin verksamhet och nå sina mål.

Stöd med finansiering underlättar företagens kompetensförsörjning

Företagarna ser potential i kompetensutvecklande utbildning som erbjuds inom offentlig regi som ett viktigt alternativ till den interna kompetenshöjande utbildningen i företagen, men även till den privata utbildningsmarknaden. Företagarna menar vidare att ett bättre studiestöd för äldre kan rekrytera både företagare och dess anställda till studier inom ramen för ett livslångt lärande, förutsatt att studiestödet utformas på ett genomtänkt sätt för att gå flexibel studietakt till mötes.

Företagarna avser dock inledningsvis betona vikten av att reformer till förmån för ett bättre studiestöd för en äldre målgrupp måste gå hand i hand med ett kurs- och programutbud inom offentlig regi som är dimensionerat och anpassat efter arbetsmarknadens efterfrågan, men även utvecklat i samarbete med aktuella branscher. Så är fallet inom yrkeshögskolan idag, men inte inom ramen för utbildningsutbudet på högskolor och universitet. Detta till följd av den modell för styr- och resurstilldelning som tillämpas idag. Se gärna Företagarnas remissvar avseende detta, *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan (SOU 2019:6)*¹. Företagarna menar vidare att promemorian har gjort en alltför grund analys av de mindre företagens komplexa utmaningar och behov av kompetenshöjande inslag i egen och offentlig regi.

Sammanfattning

Bakgrunden till departementspromemorian ligger i ambitionen att skapa möjligheter till vidareutbildning eller omskolning högre upp i åldrarna. Detta genom utvidgat finansiering av studiemedel i enlighet med punkt 14 i Januariavtalet, den sakpolitiska överenskommelsen mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Liberalerna. Föreslagna förändringar motiveras av fler samhällliga perspektiv var det finns ett större behov av livslångt lärande, var vidareutveckling, kompetensutveckling och omställning kan erbjudas till arbetskraften på svensk arbetsmarknad. Detta för att gå strukturomvandlingen till mötes som resultat av snabb teknisk utveckling på svensk arbetsmarknad. De föreslagna bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 januari 2021.

¹ <https://www.foretagarna.se/contentassets/59e89b9757a94614acc3e02ada0d584f/foretagarna-u2019-0034-uh.pdf>

Företagarnas ståndpunkter på förslag i promemorian:

Nedan följer promemorians övergripande förslag i punktform. Därefter följer Företagarnas ståndpunkter kring dessa.

- *Höjda åldersgränser för rätt till studiestöd och ändrade återbetalningsregler*

Promemorian presenterar förslag om en höjd åldersgräns för rätt till studiemedel från 56 till 60 år, samt en nedtrappning av möjlighet till studielån som ska inledas vid 51 år och sluta vid 60 år. Förslagen motiveras av en ökad medellivslängd och höjda pensionsåldrar som följd, samt en ökad efterfrågan av studier och studiestöd för att motivera dessa. Den sammanlagda tiden för återbetalning för det nya lånet föreslås att vara 25 år eller det lägre antal år som återstår till utgången av det år då låntagaren fyller 64 år. Studielån som inte har betalats vid utgången av det år då låntagaren fyller 71 år föreslås skrivas av. Promemorian föreslår även att låntagare med äldre eller nuvarande lån som även tar det nya lånet ska erbjudas att ändra betalningsvillkoren för de äldre lånen och erbjudas möjlighet att föra över de äldre studieskulden till det nya lånet enligt nya regler, alternativt behålla sina äldre studieskulder och betala tillbaka lånen parallellt med det nya.

Företagarnas ståndpunkt: Företagarna tillstyrker promemorians förslag om ett utvidgat studiemedel upp till 60 års ålder, men ställer sig avvaktande till förslag om övre avskrivningstid vid 64-års ålder till förmån för att bejaka riktåldern i pensionssystemet. Enligt motivering nedan.

Företagarna tillstyrker promemorians förslag om ett utvidgat studiemedel upp till 60 års ålder. Detta som ett viktigt steg i ledet att skapa möjliggörande incitament för fler att ta del av det reguljära utbildningssystemet (yrkesvux, yrkeshögskola och universitet/högskola). Utifrån egna undersökningar kan Företagarna även konstatera att det finns en efterfrågan av utbildningar och kurser som kan erbjuda kompetensutvecklande innehåll till både företagare och dess anställda². Företagen uttrycker vidare att hjälp med finansiering av kompetensutveckling skulle främja företagets möjlighet att erbjuda anställda kompetensutveckling i allmänhet och omställning i synnerhet. Enligt undersökningen finansieras endast fem procent av kompetensutveckling av anställda via offentligt utbildningsutbud. Företagarnas konstaterar därför att det finns utvecklingspotential genom utvidgat studiemedelssystem som skapar ekonomiska incitament hos äldre att inleda studier senare i livet.

Företagarna ställer sig däremot avvaktande till förslaget om avbetalningstid till 64 år. Till följd av ökad medellivslängd och höjd pensionsålder förespråkar Företagarna förespråkar hellre en linje var avskrivningstid speglar det regelverk som tar fasta vid riktåldern i pensionssystemet, vilket ska ersätta den 65-årsgräns som finns i många socialförsäkringar och andra förmåner idag³. Enligt Pensionsmyndighetens beräkningar kommer framtida beräkningar för riktåldern överstiga en ålder på 64 år⁴.

Företagarna vill betona att syftet med ett utvidgat studiemedelssystem för studier högre upp i ålder bör vara att erbjuda ett attraktivt kompetensutvecklande alternativ i offentlig regi genom subventionerat studielån och ekonomiskt bidrag av staten. Detta förutsätter parallella reformer som säkerställer ett utvecklat kursutbud och ett mer flexibelt upplägg som även kan tillämpas av äldre studerande som har svårt att delta vid lärosätets traditionella utbildningsformer. Vidare behöver

² Företagarna, När arbetsrätt blir fel – Företagens syn på LAS (2019), kap. 4. <https://www.foretagarna.se/politik-paverkan/rapporter/2019/nar-arbetsratt-blir-fel-foretagens-syn-pa-las/resultat-del-4-foretagen-vill-ha-kompetensutveckling-och-omstallning-for-alla/>

³ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/en-riktalder-for-hojda-pensioner-och-foljsamhet_H701SfU5

⁴ <https://www.pensionsmyndigheten.se/nyheter-och-press/nyheter/pensionsaldern-och-grundskyddet-hojs>

utbildningarna vara utformade i samarbete med de branscherna var utbildningen senare ska tillämpas. Utbildningsplatserna bör vidare vara dimensionerade efter arbetsmarknadens behov.

- *Extra veckor till äldre studerande*

Promemorian föreslår att studerande som är 40 år eller äldre bör kunna få studiemedel under längre tid än vad veckogränserna medger om det har gått mer än tre år sedan den studerande senast bedrev studier med studiemedel och det antingen finns arbetsmarknadsskäl eller andra särskilda skäl för det. Vidare beviljas det utvidgade stödet vid arbetsmarknadsskäl om det bedöms finnas ett samhällsligt behov av utbildningen. Enligt promemorians definition av ”samhällsligt behov” menas att i det i fråga om studier på gymnasial nivå och eftergymnasial bör vara en utbildning som kan förväntas leda till ett yrke inom vilket det råder eller kan antas råda brist på utbildad arbetskraft i Sverige när den studerande beräknas vara klar med utbildningen. Studiemedel föreslås i dessa fall kunna lämnas i ytterligare högst 80 veckor för studier på eftergymnasial nivå respektive på gymnasienivå och i ytterligare högst 40 veckor för studier på grundskolenivå.

Företagarnas ståndpunkt: Företagarna tillstyrker promemorians förslag i allmänhet, men ställer sig något avvaktande till promemorians tolkning av ”samhällsligt behov”.

Företagarna förespråkar ett utökat antal veckor för äldre studerande då ett utvidgat studiemedelssystem kan rekrytera fler till att investera i utbildning med syfte att åstadkomma kompetensutveckling eller omställning under arbetslivets gång.

Företagarna ställer sig däremot frågande till promemorians val av tolkning kring ”samhällsligt behov”, då utredningen bottnar på en svag analys av de mindre företagens nuvarande och framtida behov. Företagarna menar vidare att de prognoser som idag förutser framtida behov på arbetsmarknaden mer sällan inhämtar de mindre företagens efterfrågan av kompetens, varför dimensionering av utbildningsplatser i offentlig regi även snedfördelas och elever och studenters efterfrågan premieras.

- *Inte någon ny deltidnivå*

Enligt direktiven skulle utredaren om så bedömdes lämpligt lämna förslag på hur en ytterligare deltidnivå inom studiemedelssystemet skulle kunna utformas i syfte att möjliggöra studiemedel för en studieomfattning som understiger 50 procent av heltid. I promemorian presenteras bedömningen om att det inte anses finnas skäl att ge studiemedel till den som studerar med en studieomfattning på kvartsfart. Detta genom motiveringen att en lägre studietakt än halvtid framstår som mycket osäkert till bakgrund av att en studerande som väljer att studera på kvartsfart inte anses ha verkliga studiehinder baserade på inbetalda studiemedel. I promemorian förs det även resonemang om att den potentiella summan skulle bli jämförelsevis låg för den studerande och att den potentiella studenten sannolikt redan befinner sig i studier. Sammanfattningsvis argumenterar utredaren utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv om att erbjudandet om studiemedel på kvartsfart inte är motiverat. Utredaren välkomnar dock remissinstanserna att ta ställning till utformandet av bestämmelserna.

Företagarnas ståndpunkt: Företagarna avstyrker promemorians förslag, som bottnar på en grund analys av de mindre företagens behov. Företagarna rekommenderar däremot vidare bearbetning av innehåll av promemorian för att inkludera förslaget om en deltidnivå om studier på kvartsfart, 25% enligt bilaga 3.

Företagarna menar övergripande att avsaknaden av utbildningsutbud på deltid och genom kortare fristående kurser, i offentlig regi, är den största orsaken till att studier mer sällan bedrivs i kompetensutvecklande syfte idag. Enligt Företagarnas egen undersökning anger företagen att

medarbetare i endast fem procent av fallen genomför kompetensutvecklande insatser genom utbildningsutbud i offentlig regi. En annan orsak är utformandet av innehållet i utbildningen som primärt är utformat för ungdomsutbildning, som en första utbildning och därför mer sällan med syfte om vidareutbildning.

Promemorian understryker företagens behov av kompetens och utbildad arbetskraft till följd av strukturomvandling och tillväxthinder till följd av kompetensbrist på ett förtjänstfullt sätt i kapitel 9.6 *Konsekvenser för företag och konkurrensförhållanden*. Däremot förbises företagens behov av kompetensutvecklande utbildning av medarbetare, vid sidan av arbete. Istället för utredaren ett ensidigt resonemang om omställning och yrkesväxling, alternativt vidareutbildning på heltid. Vidare förs resonemang om att företag normalt kommer att kunna hitta ersättare som kan utföra mindre kvalificerade arbetsuppgifter under terminerna.

Företagarna vill inledningsvis framhålla att företagens behov av kompetensutveckling för befintlig arbetskraft, samtidigt som de arbetar i företagen, samt att detta kan beröra både medarbetare med både högre och lägre utbildningsnivå i botten. De flesta av Sveriges företag är mindre företag, med färre än 50 anställda, majoriteten med färre än 10 anställda. I praktiken innebär detta ofta att medarbetare har varierade uppgifter i ett komplext samspel med övriga anställda i företaget. Med detta följer svårigheter att enkelt ersätta anställda på heltid under längre perioder. För att möjliggöra attraktiv vidareutbildning eller kompetensutvecklande inslag är deltidsutbildning att föredra, med stark rekommendation att även möjliggöra deltidsstudier på kvartsfart om 25 procent, vid sidan av idag rådande möjlighet att studera på deltid genom 75- eller 50 procent.

Företagen uttrycker även ett stort behov av stöd med finansiering för att främja möjlighet till kompetensutvecklande inslag för medarbetare vid sidan av arbete. Bakgrunden till detta är små marginaler för kompetensutvecklande utbildningssatsningar i budget. Företagarna ser därför potentialen i förslaget om att inom ramen för deltidsstudier på kvartsfart erbjuda medarbetare kompetensutvecklande utbildning som ligger i gränslandet mellan medarbetarens eget intresse för val av studier och företagets intresse, motiverat av företagets inriktning för dagens och morgondagens verksamhet.

I de mindre företagen är det ofta svårt att erbjuda medarbetare bibehållen lön i samband med nedgång i arbetstid till följd av studier. Till bakgrund av det skulle finansiering av studiemedel på kvartsfart ge många fler företag möjlighet att erbjuda medarbetare eller företagsledare att gå ner i arbetstid motsvarande omfattning i studier då den studerande istället kan ersättas genom studiemedel.

- *Andra överväganden för att göra studier mer attraktiva för äldre*

Promemorian föreslår att inte höjda nivåerna för vare sig studiemedelsbelopp eller fribelopp inom ramen för det utvidgade studiemedlet.

Företagarnas ståndpunkt: Företagarna tillstyrker promemorians förslag om att behålla nuvarande nivåer för studiemedelsbeloppen. Företagarna ställer sig däremot avvaktande till promemorians förslag om att inte höja fribeloppet för äldre studerande inom ramen för det utvidgade studiemedlet. Det vill säga en inkomstgräns för hur mycket den studerande får tjäna in från arbete, vid sidan av erhållet studiemedel.

Företagarna vill med detta endast understryka äldre studerandes högre omkostnader vid studier. Om möjlighet för deltidsstudier på kvartsfart möjliggörs kommer majoriteten av inkomsten att ske genom intjänad lön, varpå gränsen för fribelopp behöver vara generös. En sådan justering kan med fördel rekrytera fler äldre in i studier, då för snäva begränsningar för intjänade belopp vid sidan av studier

inledningsvis kan upplevas avskräckande för målgruppen, oberoende risk för att fribeloppet slår i taket.

Övergripande motivering bakom Företagarnas ståndpunkter

Företagarnas återkommande undersökning, Småföretagsbarometern visar återkommande att bristen på kompetens utgör det största tillväxthindret för företagen⁵. Inom ramen för en senare genomförd undersökning, med fokus på företagens syn på kompetensutveckling och omställning, framkommer det tydligt att företagen ser strategisk kompetensutveckling som ett viktigt verktyg för de mindre företagen att säkra framtida kompetensbehov. Nedan följer resultat från en undersökning som genomfördes av Demoskop, på uppdrag av Företagarna. Undersökningen baserar sig på webbintervjuer av 1 826 företagsledare/vd i Sverige, i företag med 1-49 anställda. Fältperioden var 18 april-28 maj 2019.⁶

Stöd med finansiering och planering underlättar kompetensutveckling

Majoriteten (53 procent) av företagen efterfrågar ekonomiskt stöd och för att främja möjlighet att erbjuda kompetensutveckling för medarbetare. Tre av tio företag efterfrågar hjälp med att hitta rätt utbildning, på rätt nivå utifrån genomförd validering av arbetstagares kompetens innan insats. Motsvarande andel (30 procent) önskar få hjälp med det strategiska förarbetet genom att ta fram strategier för kompetensutvecklande åtgärder och processer för kompetensutvecklande insatser i arbetet med syfte att stärka företagets kompetensförsörjning som i förlängningen skapar rörlighet, innovation och konkurrenskraft.

Finansiering av kompetensutveckling bekostas ofta av företagen

Idag finansierar företagen majoriteten av de kompetensutvecklande insatserna som erbjuds i företagen (62 procent). I fyra av tio fall sker kompetensutvecklingen inom ramen för den löpande verksamheten, medan tre av tio företag bekostar investeringen genom avsatt arbetstid för arbetstagarna. Endast fem procent av företagen tillämpar det offentliga utbildningssystemet och en försvinnande andel av arbetstagarna bekostar kompetensutvecklingen ur egen ficka. Endast sju procent av företagen anger att de inte erbjuder kompetensutveckling till de anställda.

Företagen vill ha kompetensutveckling och omställning för alla

Företagarna menar att omställningsförmåga är och bör fortsatt vara individens eget ansvar i huvudsak, inte företagarens. Arbetsgivare uppvisar redan idag ett stort ansvar för kompetensutvecklande insatser som motiveras inom ramen för företagets verksamhet. Dessa insatser kan i ett senare skede bidra till att stärka omställningsförmågan hos arbetstagaren. Staten har en roll och ett ansvar att facilitera möjligheter till omställning, bland annat genom att säkerställa goda förutsättningar för vidareutbildning eller omställning via det offentliga utbildningssystemet, validering, vägledning och genom att erbjuda finansieringsmöjligheter genom ett utvidgat studiemedel genom CSN. Företagarna menar vidare att regeringen behöver ta ett större ansvar att skapa incitament för kompetensutvecklingen, att stödja det livslånga lärandet även för företag och företagare, samtidigt som företagets möjligheter att kunna prioritera ett löpande strategiskt kompetensförsörjningsarbete behöver stärkas.

⁵Företagarna, Småföretagsbarometern (2019)

https://www.foretagarna.se/contentassets/ab4000c4131c4f3e8422264984bdf94e/smaforetagarbarometern_2019.pdf

⁶ Se fotnot 2.

Arbetslivstrygghet framom anställningstrygghet

Företagarna ser potentialen för kompetensutvecklande utbildning inom offentlig regi, som en ett möjligt alternativ till intern kompetensutbildning och den privata utbildningsmarknadens utbud. Utbildning, som genom ett utvidgat studiemedel, kan rekrytera både företagare och dess anställda.

Företagarna förordar reformer som främjar strukturer för arbetslivstrygghet, snarare än anställningstrygghet. Trygghetssystem kan öka incitament att övergå från anställning till att starta företag, eller en kombination av dessa. Promemorians förslag om ett bättre studiestöd för äldre kan inkluderas i detta, förutsagt att utformningen av stödet görs med gehör för de mindre företagens komplexa organisation och vardag.

Företagarna

Daniel Wiberg
Ekon.dr & t.f samhällspolitisk chef

Malin Påhls Hansson
Näringspolitisk expert